

УДК 378.001

Дудка Тетяна

ORCID 0000-0003-4216-1083
ResearcherID AAC-7034-2020Доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти,
Національний авіаційний університет
(м. Київ, Україна) E-mail: kiev.professor@gmail.com

ПІДГОТОВКА НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ: РЕАЛІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Зміст наукового доробку торкається особливостей функціонування системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації крізь призму реалій воєнного часу та перспектив повоєнної відбудови України.

Підкреслено значущість впливу інформаційно-технологічного вектору на сучасні умови підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації з метою створення найбільш оптимальних умов для: освоєння цілої низки складових інформаційної культури, переходу на новий рівень інтелектуально-поведінкового моделювання, опрацювання найновіших інформаційно-комунікативних технологій.

Обґрунтовано необхідність розробки та імплементації варіативних інформаційних моделей та технологій, зорієнтованих на всебічне поглиблення функціонування системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації.

Акцентовано увагу на якісному управлінні системою підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації та її ефективному функціонуванні, що є запорукою суспільного розвитку на рівні різних сфер життєдіяльності суспільства.

Зауважено, що у перехідний період повоєнної відбудови України назріє питання ще більш глибокого примноження соціального інтелекту країни, підвищення якості наукових ресурсів з метою створення найбільш безпечних умов для подальшого соціокультурного зростання нашої держави на політичній карті світу.

Мета статті – проаналізувати особливості функціонування системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації у сучасних українських реаліях.

Методологія дослідження заснована на вихідних положеннях педагогічної науки та віддзеркалює ґрунтовність методологічних підходів щодо окреслення особливостей функціонування системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації у сучасних українських реаліях.

Новизна: доведено, що система підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації повинна вирізнятися багаторівневою інтеграцією суспільного, інтелектуального та комунікативного компонентів, що формують певні особливості феноменологічного функціонування.

Висновки. Питання поглиблення підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, відповідно до потреб воєнного та повоєнного часу, є актуальним для зацікавлених дослідницьких кіл. Зорієнтованість таких дослідницьких пошуків повинна враховувати зміну пріоритетів суспільного функціонування, спровоковану впливом повномасштабних реалій воєнного часу та перспектив повоєнної відбудови.

Ключові слова: наукові кадри, вища кваліфікація, освіта, наука, підготовка.

Постановка проблеми. На рівні сучасного сценарію розвитку майбутнього України, важливе місце відводиться питанню глибокої підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації – рушійної сили науково-технічного прогресу. Показник «глибини» цієї підготовки повинен віддзеркалювати особистісну зорієнтованість на освоєння, збереження та примноження скарбниці соціокультурного знання, досвіду та результатів діяльності. Рівень такої «зорієнтованості» має відтворювати особистісну спрямованість на задоволення потреб людини, суспільства та держави у цілому. В умовах воєнного часу, змістовність таких формулювань набуває зовсім іншого звучання, адже подальше майбутнє нашої держави, у більшій мірі, залежить від рівня продуктивності діяльності кожного на своєму робочому місці. Готовність та здатність адекватно сприймати та генерувати нову інформацію, адаптуватися до мінливих умов щоденного буття, приймати найбільш оптимальні рішення на рівні поточної невизначеності – це далеко неповний перелік тих навичок та умінь, якими повинен вирізнятися сучасний фахівець на ринку праці.

На сторінках концептуального проекту «OECD Future of Education and Skills 2030», підготовленого зусиллями проектної групи Організації економічного співробітництва та розвитку, підкреслюється пріоритетна роль підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації для розвитку кожної держави та суспільства у цілому [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Досліджувана проблематика аналізувалася на сторінках праць сучасних українських дослідників: Спірін О., Носенко Ю., Яцишин А., Вавіліна Н., Яковенко О. та інші [2; 3; 4].

Мета статті – проаналізувати особливості функціонування підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації у сучасних українських реаліях.

Процедура теоретико-методологічного дослідження заснована на вихідних положеннях педагогічної науки та віддзеркалює ґрунтовність методологічних підходів щодо окреслення особливостей функціонування підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації у сучасних українських реаліях.

Методи дослідження. Реалізація основних дослідницьких завдань здійснювалася з допомогою залучення наступних загальнонаукових методів: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, абстрагування й узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації покликана забезпечити належний рівень функціонування різних аспектів суспільного поступу. Така підготовка націлена на трансформацію освіти та науки у високодієвий «інструментарій» соціального розвитку та економічного прогресу, на рівні якого створені усі умови для прояву різних видів соціальних ініціатив (у т. ч. наукової, педагогічної, управлінської). Проте, нерідко складається так, що між реально існуючим та бажаним залишається «прірва», на подолання якої націлюються модернізаційні перетворення. Останні, на галузевому рівні, можуть передбачати зміну освітніх парадигм та вжиття інших необхідних заходів для покращення існуючої ситуації. Історично склалося так, що при зміні типів суспільства паралельні процеси відбувалися й на рівні змістових концептів, еталонів рівня освіченості, типів комунікації та організації системи менеджменту освіти та науки. Соціокультурний вектор розвитку останніх постав у формі інтегральної характеристики, властивої визначеному історичному періоду. Зміст останньої тези досить виразно розкривається тоді, коли відрефлексовуємо питання своєчасності поточних запитів ринку праці на підготовку фахівців визначених профілів. Беззаперечним є і той факт, що сучасна наука вже давно трансформувалася у потужну виробничу силу. Паралельним чином й сама освіта актуалізувала на порядку денному глобальні трансформаційні перетворення, які модифікували ставлення суб'єктів пізнання до інформації. Трансформація інформації у стратегічний ресурс суспільного поступу, проблематизувала наростання проблем, які породжували усе нові й нові протиріччя та суперечності. Яскравим прикладом, у цьому аспекті, слугує «гібридна» війна, яку переживало усе українство упродовж восьми років до початку повномасштабного вторгнення. Враховуючи останню фактажність, слід чітко розуміти значущість правдивої інформації та пагубність «фейкових» (fake) концептів, що здатні завдати суттєвої руйнівної шкоди не лише на рівні освіти та науки, але й інших сфер суспільного функціонування.

Циркулювання сьогоденної системи підготовки наукових кадрів на рівні інформаційного суспільства актуалізує необхідність розробки та імплементації варіативних інформаційних моделей та технологій, зорієнтованих на системне удосконалення її функціонування. Інформаційно-технологічний вектор підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації створює найбільш оптимальні умови для: освоєння цілої низки складових інформаційної культури, переходу на новий рівень інтелектуально-поведінкового моделювання, опрацювання найновіших інформаційно-комунікативних технологій. Необхідність створення найоптимальніших умов для раціоналізації підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації стає справжнім викликом для науково-педагогічних кадрів, які напряму пов'язані з цим процесом. На рівні вищезазначених представників кадрового складу, кристалізується необхідність системного проектування, а в подальшому – прогнозування траєкторії розвитку сучасної освіти та науки. Успішність реалізації двох останніх завдань приховується у необхідності «формулювання» очікуваного сценарію найоптимальнішого майбутнього нашої держави з метою раціоналізації процесу підготовки кадрів вищої кваліфікації до успішної реалізації професійних завдань на місцях. Така система підготовки, за світовими тенденціями розвитку, повинна вирізнятися відповідним рівнем демократизму, неперервності, гнучкості та релевантності [2].

Системність залучення у сферу освіти та науки усе нових і нових інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) проблематизувала реалізацію підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації у напрямку систематичної імплементації ними інноваційних процесів у всі напрямки власної професійної діяльності. Кожен суб'єкт пізнання, який активно використовує ІКТ на рівні виконання своїх професійних завдань, відкриває для себе величезний діапазон можливостей для удосконалення власної діяльності. Глибинність відрефлексування цього «діапазону можливостей» актуалізує питання особистісного звернення до макроконтенту, який проблематизував виникнення як самої задачі, так і засобів для її вирішення. Безумовно, що наведена тенденційність є важливою умовою для ефективного використання фахівцями своєї справи продуктів власної діяльності у напрямку подолання наслідків війни, яку переживає сьогодні уся українська спільнота на теренах нашої Батьківщини.

Управління будь-якими соціальними системами (у тому числі й підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації), передбачає необхідність вивчення різних аспектів феноменологічного функціонування, що віддзеркалюється на рівні взаємодії елементів соціальних підсистем. У загальносуспільному аспекті, така підготовка функціонує як відкрита система, на рівні якої відбувається обмін матеріальними, людськими та інформаційними ресурсами із самим соціумом. Завдяки своєрідному характеру відкритості, досліджувана система досить органічно «увібрала» у себе інформаційні тренди суспільного поступу та трансформувала їх у історично сформовані форми організації професійної підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації. Завдяки цьому, глобальні цілі функціонування вищезазначеної системи віддзеркалили стратегічну зорієнтованість феноменологічного функціонування, а підсистеми –

відобразили елементи поточних локальних завдань, які вирішуються систематично. Таким чином, якісне управління системою підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації та її ефективне функціонування є запорукою суспільного розвитку на рівні різних сфер, адже висококваліфіковані кадри є рушійною силою суспільно-інформаційного прогресу.

Реалії воєнного часу та перспективи повоєнної відбудови актуалізували перед досліджуваною соціальною системою необхідність формування «нового» типу науково-педагогічних та наукових кадрів, здатних інтерпретувати існуючу реальність з позиції самоорганізації та самоактуалізації. Така «інтерпретація» передбачає активну участь названих вище суб'єктів у комунікативних процесах (зокрема, актуалізуючих обмін соціокультурними знаннями, досвідом та результатами діяльності) та реалізації цілого спектру функцій, необхідних для забезпечення життєво необхідного рівня обороноздатності нашої держави.

З прогностичної точки зору, система підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації повинна вирізнятися багаторівневою інтеграцією суспільного, інтелектуального та комунікативного компонентів, що сумарним чином віддзеркалює такі особливості феноменологічного функціонування, як:

- особистісна зорієнтованість на утвердження соціальної відповідальності за прийняті рішення, що ґрунтуються на засадах індивідуально-інтелектуальної стратегії зростання;
- інноваційне наповнення змісту знань, віддзеркалюючих багатий соціокультурний досвід та зв'язок поколінь, що сумарним чином забезпечує адекватність сприйняття та розуміння існуючих реалій буття України та світу;
- використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій з метою формування на особистісному рівні необхідних компетенцій та подальшої успішної імплементації нових інтелектуальних стратегій.

Риси сучасної методології підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, на наш погляд, вже зараз набувають дещо «виразнішого» характеру. Припускаємо, що у перехідний період повоєнної відбудови України назріє криза традиційних методів та форм пізнання, а це в свою чергу проблематизує питання рівня підготовленості та адаптованості науково-педагогічних та наукових кадрів до таких змін. Разом з тим, важливої уваги заслуговує питання розвитку наукового знання у сучасному постнекласичному періоді розвитку. З однієї точки зору, зараз спостерігається нагромадження значного обсягу праць теоретико-методологічного та прикладного характеру, що торкаються усіх аспектів суспільного функціонування. З іншої – чимало праць ризикує трансформуватися у «критичну масу» у зв'язку з неможливістю практичної імплементації їх вихідних наукових положень (концепцій, ідей, технологій, категорій та ін.) у перспективні реалії часів повоєнної відбудови нашої держави.

Зважаючи на той факт, що сфера освіти і науки знаходиться у фокусі стратегічних завдань загальнодержавного розвитку, пріоритетним освітнім завданням залишається необхідність примноження соціального інтелекту країни, підвищення якості наукових ресурсів з метою створення найбільш безпечних умов для подальшого соціокультурного зростання. Адже, фундаментом економічного, соціального, політичного та культурного поступу – є освіта та наука, що формує потужний внутрішній стрижень перспективного розвитку усіх галузей національного господарства.

Траєкторія суспільних потреб та запитів, що торкається необхідності переходу системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації на новий і більш досконалий рівень, проблематизує питання консолідації ресурсів для власного функціонування та ідентифікації повного спектру цільових показників розвитку вищеназваної сфери. У фокусі заявленого вище, стратегічним залишається питання підсилення процесів регіоналізації на рівні освітніх та наукових практик, з метою цілеспрямованого перерозподілу та використання наявної ресурсної бази на місцях. Останнє уможливить підвищення рівня розвитку регіонів, що набуде особливої значущості на сучасному етапі функціонування українського суспільства та у подальшій реалізації завдань повоєнної відбудови.

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. На основі вищевикладеного можемо зробити висновок про те, що питання удосконалення підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, відповідно до потреб воєнного та повоєнного часу, усе ще «очікують» своїх дослідників. Тим не менше, аналогія заявлених процесів повинна враховувати зміну пріоритетів суспільного функціонування, спровоковану впливом повномасштабних реалій воєнного часу та перспектив повоєнної відбудови. Паралельним чином констатуємо і той факт, що адаптація усіх сфер суспільного функціонування (у тому числі освіти і науки) до потреб безпеки та оборони України розпочалася і успішно триває. Перед кожним з нас постало доленосне завдання – обрання найоптимальнішого способу функціонування на місцях, з метою забезпечення обороноздатності нашої держави спільними зусиллями усіх соціальних інститутів.

References

1. OECD Future of Education and Skills 2030. URL: <https://www.oecd.org/education/2030-project/>
2. Спірін О., Носенко Ю., Яцишин А. Сучасні вимоги і зміст підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації з інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2016. №6. Т.56. С.219–239.
Spirin, O., Nosenko, Yu. & Yatsyshyn, A. (2016). Suchasni vymohy i zmist pidhotovky naukovykh kadriv vyshchoi kvalifikatsii z informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v osviti [Current requirements and contents of training of qualified scientists on information and communication technologies in education]. *Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia – Information technology and learning tools*. 6. 219–239. [in Ukrainian].

3. Vavilina, N. (2019). Training of highly qualified scientific personnel: wartime realities and prospects for the post-war reconstruction. *Problems of scientific and technological activities*. 4. 16–27. [in English].
4. Yakovenko, O. (2022). Scientific and pedagogical personnel training system in Germany. *Pedagogy of developing creative personality in higher and secondary schools*. 80. 219–223. [in English].

Dudka T.

ORCID 0000-0003-4216-1083

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department
Pedagogy and Psychology of Vocational Education,
National Aviation University
(Kyiv, Ukraine) E-mail: kiev.professor@gmail.com

TRAINING OF HIGHLY QUALIFIED SCIENTIFIC PERSONNEL: WARTIME REALITIES AND PROSPECTS FOR THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Problem. Modern training of highly qualified scientific personnel is designed to ensure the proper level of functioning of various aspects of social life. Such training is aimed at transforming education and science into a highly effective factor of social development and economic progress. At this level, conditions are created for the manifestation of various types of social initiatives (including scientific, pedagogical, and managerial). However, it often turns out that there is a «gap» between the available and the desired. Thus, modernization transformations are aimed at overcoming it. At the sectoral level, such transformations may involve changing educational paradigms and taking other necessary measures to improve the current situation. Historically, when the types of society changed, parallel processes took place at the level of content concepts, standards of the level of education, types of communication, and the organization of the management system of education and science. The socio-cultural vector of the development took the form of an integral characteristic of a certain historical period. Its content is quite clearly revealed when we reflect on the question of the timeliness of the current demand of the labor market for the training of certain specialists.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the functioning of advanced scientific personnel training in contemporary Ukrainian realities.

The research methodology is based on the fundamental principles of pedagogical science and reflects the thoroughness of methodological approaches regarding the delineation of the features of advanced scientific personnel training in contemporary Ukrainian realities.

Scientific novelty: it is demonstrated that the system of advanced scientific personnel training should be characterized by multilevel integration of societal, intellectual, and communicative components, which shape certain peculiarities of phenomenological functioning.

Conclusions. The current system of training scientific personnel in terms of the information society actualizes the need for the development and implementation of variable information models and technologies aimed at the systematic improvement of its functioning. The informational and technological vector of training of highly qualified scientific personnel creates the most optimal conditions for mastering a whole range of components of information culture, transitioning to a new level of intellectual-behavioral modeling, and developing the latest information and communication technologies. The need to create the most optimal conditions for the rationalization of the training of highly qualified scientific personnel becomes a real challenge for scientific and pedagogical personnel who are directly related to this process. At the level of the above-mentioned representatives of the staff, the need for system design, and in the future forecasting the trajectory of the development of modern education and science is crystallized. The success of the implementation of the last two tasks is hidden in the need to «formulate» the expected scenario of the most optimal future of our state to rationalize the process of training highly qualified personnel for the successful implementation of professional tasks on the ground. Such a system of training, according to global development trends, should be characterized by an appropriate level of democracy, continuity, flexibility, and relevance.

Keywords: scientific personnel, higher qualification, education, science, training.

Стаття надійшла до редакції 14.03.24 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Чумак М. Є.**